

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

Е Ж Е Г О Д Н И К
И С Т О Р И И
Л И Т В Ы

Г о д 1987

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1988

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1987

VILNIUS 1988

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER
LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1987

VILNIUS 1988

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS
PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1987 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1988

BBK 63.3(2L)
Li237

Redakcinė kolegija:

Bronius VAITKEVICIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vida KNIURAITĖ, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Tamara TARSILOVÁ, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, Kosciuškos 30

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

L 0503020908—225 Ž—88
M 854(08)—88

© LTSR MA Istorijos institutas, 1988

raštyje yra vykęs rusiškas žodis *самострел*¹⁷. Visa tai verčia susimąstyti, ką reiktų pasirinkti lietuvių kalboje, ir pasisakyti už *kilpinį*. Tik šiuo atveju reiktų dar susitarti, kaip pavadinti šį ginklą vartojančią šaulį. Yra dvi formos: *kilpinininkas* ir *kilpininkas*¹⁸. Pastaroji yra *kilpos*, o ne *kilpinio* vedinys ir siejasi su *kilpininkavimu* (kilpų spendimu)¹⁹. Todėl palaikytinas žodis *kilpinininkas*.

Edvardas Gudavičius

DARŽININKAI

Lietuvos istoriografijoje *daržininkai* laikomi mažžemių kaimo gyventojų kategorija. Taip jie apibūdinti ir N. Gorbačevskio senųjų aktų kalbos žodyne¹, ir tarybinių istorikų — D. Pochilevičiaus, J. Jurginio² ir kitų darbuose. Nuo pagrindinės žemdirbių dalies, turinčios normalaus dydžio žemės sklypus, daržininkai skyrėsi ne tik ekonominiu, bet ir juridiniu požiūriu, ypač geneze. Tačiau juos, kaip ir visas žemdirbių kategorijas, manome, galima sąlygiškai laikyti valstiečiais per visą feodalizmo metą, nors valstiečių luomo unifikacija paspartėjo tik vėlyvojo feodalizmo laikotarpiu.

Lenkijos istorijos šaltiniuose daržininkai (*ogrodniki, zagrodniki, wardąźnie*) minimi nuo XIV a. antrosios pusės, ypač nuo XV a.³, bet panašių į daržininkus buvo jau XIII a. pradžioje⁴. Lenkijos istoriografijoje daržininkai dažniausiai taip pat laikomi mažžemiais, dažnai turinčiais ne daugiau kaip 2 margus žemės⁵, bet dauguma tyrinėtojų pastebėjo, kad daržininkai kartais turėdavo daugiau žemės: XV a. Mozūrijoje iki 1/4 valako, Didžiojoje Lenkijoje — iki 1/4 lano (4,2 ha), XIX a. Lenkijos Karalystėje — po 3—7 margus⁶.

Vokietijoje daug daržininkų buvo rytinėse žemėse. Prūsijoje jie dažniau buvo vadinami *Kossaten*, Silezijoje — *Gärtner*. Tose srityse daržininkai atsirado XII—XIII a. vokiečių kolonizacijos metu, plintant vokiečių teisei. Vokietijos istoriografijoje daržininkai taip pat laikomi mažžemiais, iš kurių ilgainiui pasipildydavo žemės ūki

¹⁷ Zr. 6 išn.

¹⁸ LKZ. P. 790.

¹⁹ Ten pat.

¹ Горбачевский Н. Словарь древнего актового языка Северозападного края и Царства Польского. Вильна, 1874. С. 239.

² Похилевич Д. Л. Землеустройство и поземельный кадастр в Белоруссии, Литве и Украине в XV—XVII вв. // Материалы по истории земледелия СССР. М., 1952. Сб. 1. С. 375—376; Jurginis J. Baudžiavos įsigalėjimas Lietuvoje. V., 1962. P. 51, 142.

³ Linde M. S. B. Słownik języka polskiego. 2 wyd. Lwów, 1857. T. 3. S. 522; 1860. T. 6. S. 761; Słownik staropolski. Wrocław i in., 1968. T. 5. Z. 7(31). S. 536.

⁴ Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce. W-wa, 1964. T. 1. S. 391.

⁵ Gloger Z. Encyklopedia staropolska ilustrowana. W-wa, 1985. T. 4. S. 478; Tymieniecki K. Historia chłopów polskich. W-wa, 1966. T. 2. S. 130—131, 244; Historia chłopów polskich. [W-wa], 1970. T. 1. S. 186 i nast.; 1972. T. 2. S. 50 i nast.

⁶ Zarys historii gospodarstwa... T. 1. S. 426; Historia chłopów... T. 1. S. 187; T. 2. S. 341.

darbininkų ir kaimo amatininkų kontingentas. F. Liutgė daržininkus skirstė į turinčius žemę paveldėtinais (*Erbgärtner*) ir palivarkų daržininkus (*Vorwerksgärtner*). Sie gyveno dvaro (palivarko), o ne valstiečių žemėje. Tokie daržininkai kartais sudarydavo ištisus kaimus (*Gärtnerdörfer*). Dalis daržininkų, ypač po Trisdešimties metų karo, kai žuvo, išmirė daug žmonių ir ištuštėjo ištisi kaimai, tapo ūkininkais, t. y. turėjo tokio pat dydžio sklypus, kaip ir kiti ūkininkais laikomi valstiečiai⁷. Tai, suprantama, labiau prieinama buvo kolonistams vokiečiams.

G. F. Knapas — žinomas XIX a. vokiečių ekonomistas, agrarinių santykių specialistas — prisipažino niekur neradęs termino *Kossät* apibrėžimo. Tačiau, pasiremdamas įvairių tyrėjų užuominomis, pastebėjo, kad daržininkai paprastai turėdavo ne tik trobą, bet ir dirbamą žemės. Ji kasmet būdavo apsejama visa. Vadinas, daržininkų sklypai neįėjo į rėžiais suskirstytą kaimo žemę ir nepriklausė prievartinei sėjomainai. Kadangi šie sklypai dažnai sudarydavo tarytum saleles kaimo žemėje, tai jie būdavo aptveriami. Ilgainiui dalis daržininkų tapo ūkininkais, turėjo pilnas *hufas* (liet. *ubus, dubas*) arba jų dalis. Kai kurie daržininkai turėjo daugiau žemės net už ūkininkus⁸. Bet tokiais jie ir tada nebuvo vadinami, nes tebeegzistavo esminis daržininko sklypo požymis — nepavaldumas priverstinei sėjomainai.

Lietuvos daržininkų istorijai iki XVI a. vidurio šaltinių beveik nėra. Valakų reformos metu ir vėliau sudaryti inventoriai, priklausomųjų žmonių sąrašai, dokumentai apie klasių kovą pateikia tik fragmentiškus duomenis: vienuose daržininkai tik paminėti, kituose nurodoma, kas gaudavo daržininkų sklypus arba kiek jie turėjo žemės, kokias atlikinėjo prievoles. Labai reta ir neišsami žemėtvarkos pobūdžio informacija (kur sklypas buvo, ar padalytas rėžiais ir pan.). Dėl duomenų stokos (kartais jie unikalūs) negalima pasakyti, ar vienos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau — LDK) srities reiškiniai buvo būdingi kitoms sritims. Mes didžiausią dėmesį skyrėme LDK daliai, kuri dabar priklauso Lietuvos TSR.

Ieškant atsakymo į klausimą apie daržininkų juridinės ir ekonominės padėties esminius bruožus ir dėsningumus, stokojant šaltinių, gali padėti analogijos metodas. Minėtieji istoriografijos duomenys apie Lenkijos ir Vokietijos daržininkus leidžia geriau apčiuopti ir problemiškus klausimus.

Iki šiol LDK daržininkams daugiausia dėmesio skyrė F. Leontovičius⁹. Daržininkais (*огородники, городники, загородники*) jis laikė ne tik valstiečius, bet ir miestiečius, turinčius miesteliuose

⁷ Lütge F. Geschichte der deutschen Agrarverfassung vom frühen Mittelalter bis zum 19. Jahrhundert. Stuttgart, 1967. S. 88, 113, 125, 145.

⁸ Кнапп Г. Ф. Освобождение крестьян и происхождение сельскохозяйственных рабочих в старых провинциях прусской монархии. СПб., 1900. С. 10—12.

⁹ Леонтович Ф. Крестьяне Юго-западной России по литовскому праву XV и XVI столетий. Киев, 1863. С. 28, 29, 76, 77; Леонтович Ф. Крестьянский двор в Литовско-Русском государстве. СПб., 1897. Вып. 1. С. 29, 30; Варшавы, 1897. Вып. 2. С. 6—24.

daržus, kartais besiverčiančius amatais. Neskyrė daržoves auginančių daržininkų, t. y. daržininkų šiuolaikine prasme, nuo nesiverčiančių daržininkyste žemdirbių. Todėl daržininkų nelaikė atskiru kaimo gyventojų sluoksniu ar kategorija. Vertingiausia F. Leontovičiaus darbuose tai, kad daržininkus jis skirstė į įkurdintus greta palivarko (*задворные*) ir į įsikūrusius valstiečių žemėje (*сельские*). Sie kartais gyveno *užsieniuose*. Todėl buvo vadinami *застенки*. Taip pat vertingos F. Leontovičiaus pastabos apie daržininkų genezę. Daržininkų analogą jis matė Rusijos *bobiliuose*.

V. Viečorekas daržininkus (*zagrodnicy*) laikė mažžemiais valstiečiais, turinčiais žemės mažiau kaip po $\frac{1}{4}$ valako, dažniausiai — 3—6 margus. Dar mažiau — 1—2 margus — turėjusių daržininkų (*ogrodnicy*) rečiau pasitaiko. V. Viečorekas manė, kad vieni ir kitų daržininkų žemė buvusi ten, kur ir ūkininkų žemė, bet daržininkų sklypai buvę mažesni¹⁰. Belpieka pridurti, kad šis autorius nesinaudojo F. Leontovičiaus darbais ir daržininkų istoriografijoje žengė žingsnį atgal.

Lietuvos istorijos šaltiniuose daržininkai pirmą kartą paminėti 1422 m. Melno taikos sutartyje. Didysis kunigaikštis Vytautas įsipareigojo iš Prūsijos, Livonijos žemių ir Ordino valdų į Lenkijos Karalystę, Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, Žemaitiją ir Rusios žemes pabėgusius valstiečius ir daržininkus (*ortulani*) priversti atsilyginti savo ponams arba juos sugrąžinti tiems ponams¹¹.

Bene pirmas neabejotinai LDK daržininkų paminėjimas — 1507 m. kovo 18 d. didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo nuostatuose. Juose, remiantis Gardino seimo nutarimu, įsakoma: imti sidabrinės mokesčio „nuo kiekvienos jaučių žagrės po 15 grašių, o nuo arklio [žagrės] — 7,5 grašio, o nuo žmogaus, kuris žagrių neturi, už žemę imti po 6 grašius, o iš daržininko [*огородника*] — po 3 grašius“¹². Vadinasi, nuo daržininko reikėjo imti 5 kartus mažiau negu nuo turinčio jaučių žagrę ir 2 kartus mažiau negu nuo žmogaus, turinčio žemės, bet neturinčio žagrių.

Dar aiškiau apie daržininkus kaip apie mažžemius pasakyta 1557 m. valakų reformos nuostatų 16 straipsnyje: „Prie mūsų dvarų turi būti daržininkai, kiekvienam jų turi būti duodama po 3 margus žemės, ir jie privalo tarnauti nuo to po vieną dieną savaitėje pėsti, o jų žmonos privalo eiti ne daugiau kaip 6 dienas javų pjauti arba ravėti per vasarą“¹³.

¹⁰ Wiczorek W. Z dziejów ustroju rolnego Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVIII w. Poznań, 1929. S. 40, 41, 43, 44.

¹¹ [Dogiel M.] Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae. Vilnae, 1764. P. 112. Vėlesniuose lotyniškuose tekstuose pasitaiko kita lotyniška forma — *hortulani* (daržininkai, sodininkai). Ji pavartota 1563 m. Rokiškio bažnyčios ir klebonijos inventoriaus lotyniškoje dalyje: Istorijos archyvas. K., 1934. T. 1: XVI amžiaus Lietuvos inventoriai / Surinko K. Jablonskis (toliau — IA). Sklt. 679.

¹² Акты, относящиеся к истории Западной России, СПб., 1848. Т. 2 (1506—1544). С. 18; Jurginis J. Baudžiavos įsigalėjimas... P. 51, 199.

¹³ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. V., 1955. T. 1: Feodalizmo laikotarpis (toliau — LIŠ. T. 1). P. 174.

D. Pochilevičius pastebėjo, kad, vykdant valakų reformą, daržininkais buvo verčiami nelaisvosios šeimos žmonės, rečiau — nedidelės, turinčios mažai darbingų žmonių valstiečių šeimos. Daržininkai sudarė kunigaikščio palivarkų ir jo valdų administratorių ūkių darbo jėgos rezervą. Todėl 10—20 kiemų daržininkų sodžiai buvo kuriami prie palivarkų¹⁴.

Daržininkais buvo verčiami ir kitokie neturintys žemės žmonės, patekę į kunigaikščio bei kitų feodalų priklausomybę — *samdiniai* (*наймиты*)¹⁵, bet ypač nelaisvosios šeimos žmonės — *parobkai* (*bernai*)¹⁶. Pagal 1592 m. Ašmenos miesto ir valsčiaus inventorių, parobkai turėjo po 6 margus (*morgi parobeckie*), už kuriuos privalėjo kas savaitę eiti po 2 dienas lažo su antrininku ir atlikti pastotes. Daržininkai (*ohorodniki*), matyt, turėjo du kartus mažiau žemės, nes atlikinėjo 1 lažo dieną su antrininku¹⁷. Šis atvejis nereiškia terminų *parobkas* ir *daržininkas* priešinimo. Kai prievoles reikėjo diferencijuoti, vienus gaiėjo vadinti jų kiek ankstesnį statusą atspindinčiu terminu, o kitus — tuometinį, bet greičiausiai paminiškas *ohorodowych morgow* reiškė, kad margai buvo ne rėžiuose, o vienoje vietoje.

1595 ir 1597 m. Josvainių vlsč. Liktėnų dv. inventoriuje parobkai vadinami ir daržininkais (*паробки* альбо *огородники*)¹⁸. 1600 m. Raseinių vlsč. Biliūnų dv. inventoriuje parobkai (*паробки дворне*) taip pat vadinami daržininkais¹⁹. Šiame dvare tuščią daržininko sklypą turėjo laisvasis žmogus. 1585 m. Pašvitinio dv. inventoriuje įrašyti du daržininkai — laisvieji žmonės²⁰. 1597 m. Veliuonos vlsč. Karūnavos dv. inventoriuje daržininkas priskirtas prie *kaimynų*, o 1596 m. Gaurės dv. ir 1603 m. Kauno pav. Maišiagalėlės dv. — prie dvaro šeimos (*челядь дворная*)²¹.

XVI a. inventoriuose daržininkais pavadinti kepėjas²², kalvis²³, malūnininkas ir net vaitas²⁴.

Lietuvoje daržininkų taip pat buvo ne prie kaimų, o dvaro žemėje. Tokius vadino dvaro daržininkais (*ogorodniki dworne*)²⁵.

Ruošiant valakų reformą, didysis kunigaikštis neketino plėtoti atodirbinės rentos taip, kaip ji išsiplėtė vėliau (privačiuose dvaruose lažas net ėmė vyrauti). Kunigaikštis savo palivarkus ketino aprūpinti daugiausia daržininkų darbo jėga. Tokia programa buvo

¹⁴ Похилевич Д. Л. Указ. соч. С. 375—377.

¹⁵ Леонтович Ф. Крестьянский двор в Литовско-Русском государстве. Вып. 2. С. 11.

¹⁶ IA. Sklt. 540. 1600 m. Raseinių vlsč. Biliūnų dv. inventorius.

¹⁷ IA. Sklt. 325.

¹⁸ Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею (далее — АВК). Вильна, 1887. Т. 14. Инвентари имений XVI столетия. С. 523; IA. Sklt. 477.

¹⁹ IA. Sklt. 540.

²⁰ IA. Sklt. 254.

²¹ IA. Sklt. 452; АВК. Т. 14. С. 549; Lietuvos inventoriai XVII a.: Dokumentų rinkinys / Sud. K. Jablonskis, M. Jučas (toliau — LI). V., 1962. P. 9.

²² IA. Sklt. 467. 1597 m. Ukmergės pav. Svirnų dv. inventorius.

²³ IA. Sklt. 538. 1600 m. Beržėnų vlsč. Dubėnų dv. inventorius.

²⁴ IA. Sklt. 234. 1583 m. Kauno pav. Pieštuvėnų dv. inventorius.

²⁵ IA. Sklt. 351. 1594 m. Upytės pav. Nevėžininkų dv. inventorius.

nereali pirmiausia todėl, kad prieštaravo feodalizmo dėsniui — didesnės prievolės iš to, kas turi daugiau žemės, kurių šeimos didesnės.

Daržininkų sklypus (daržus) imti mažai kas norėjo, nes prievolės už juos buvo didelės. Todėl tokius sklypus imdavo ir ūkininkai kaip papildomą žemę prie savo valakinių sklypų²⁶. Iš 1566 m. Kretingos valsčiaus inventoriaus matyti, kad taip darė ir to valsčiaus ūkininkai, turėję po 1 valaką. Kvecių k. ūkininkai priėmė 30 daržų po 1 margą ir 5—17 rykštes. Kurmaičių k. ūkininkai — 47 daržus po 1 margą ir 10—20 rykščių. Dar 17 daržų liko nepriimtų. Keletu atvejų vienas ūkininkas ėmė po 2 daržus, bet dažniau — 2—3 ūkininkai — vieną daržą. Tame pat inventoriuje pažymėta, kad Žadeikaičių (dabar — Žadeikių k.?) ūkininkai priėmė 19 sklypų (sztuk) po 2 margus ir Asteikių k. — 15 sklypų po 4 margus ir 10 rykščių; dar 46 sklypai liko nepriimti²⁷.

1572 m. to paties valsčiaus inventorius rodo, kad Kvecių k. priimtų daržų buvo 11, tuščių — 2 ir kitokių (?) priimtų daržų — 17. Kurmaičių k. priimtų daržų buvo 42 ir dar 22 — tušti (nepriimti)²⁸. Kretingos vlsč. ūkininkai už priimtus daržus mokėjo tik pinigais.

Negalime pasakyti, ar XVI a. Kretingos valsčiuje jau buvo apgyventų (su trobomis) daržininkų sklypų. Apie 1861 m. greta Kurmaičių k. buvo Padvarių k. su 107 reviziniais valstiečiais (vyrais), kurie turėjo 1022 dešimtines skirtinės žemės²⁹. Turimi duomenys neleidžia atsakyti į klausimą, kokiam kaimui XIX a. ir vėliau priklausė XVI a. inventoriuose minimi daržai. Dabar buvusiam Kretingos valsčiuje yra du Padvarių kaimai, vienas — prie pat Kretingos. XVI a. šių kaimų nebuvo. Lietuvoje tokiu pavadinimu kaimų dabar yra 57. Tai Padvarė, Padvarėliai, Padvarės, Padvariai, Padvariečiai, Padvarinė, Padvarininkai, Padvarionys, Padvaris, Padvarys, Padvariškės, Padvariškiai, Padvarniai, Padvarninkai ir Padvarniškiai³⁰. Nesunku įsitikinti, kad jie atsirado greta buvusių dvarų. Tokios pat kilmės suslavinti pavadinimai yra tik dviejų kaimų — Zadvariškės ir Zadvarninkai³¹. Daug mažiau yra kaimų, kurių pavadinimas Daržininkai — tik 6. Dar 11 kaimų pavadinimų išvestiniai iš *daržas*. Tai Daržai, Daržbalys, Darželiai, Daržėnai, Daržiapievė, Daržiniai, Daržiškės ir Daržupys³².

Vykdamas valakų reformą daržininkams skirdavo ir daugiau kaip po 3 margus; Gardino ekonomijoje — po 6 margus, o Kobrinės —

²⁶ Tokių atvejų pasitaikydavo XV a. ir Mozūrijoje: Тумиеніеcki К. Оп. cit. S. 130.

²⁷ ABK. T. 14. C. 116, 117, 121—126, 144, 145, 147, 148.

²⁸ Ten pat. P. 165—167.

²⁹ Список мировых участков и волостей Ковенской губернии [Ковна, 1872]. C. [80].

³⁰ Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas. V., 1976. D. 2. P. 209—210.

³¹ Ten pat. P. 352.

³² Ten pat. P. 54—55. Kai kurie šių kaimų pavadinimai gali būti kilę iš pavardžių arba iš žodžio *daržinė*.

po 3—9—12 margų. Skiriant 12 margų, kartais buvo duodamas dar vienas margas sodybai³³.

Didesnius sklypus turėdavo ne greta dvaro, o greta kaimo (užsieniuose) įsikūrę daržininkai. 1600 m. Beržėnų vlsč. Aunuvėnų dv. Perkūnų k. daržininkas ir 1664 m. Kurtuvėnų dv. daržininkai (*zagrodnicy*) turėjo $\frac{1}{4}$ valako (7,5 margo). 1610 m. Deltuvos dv. 14 daržininkų turėjo po pusę valako (15 margų)³⁴.

Vykdamas P. Kiseliovo valstybinių valstiečių reformą, pagal 1839 m. gruodžio 28 d. valstybinių turtų liustracijos įstatymą „į daržininkų kategoriją įskaitomi tie, kurie, nevaldydami ariamosios ir šienaujamos žemės, turi tik namus su daržais“³⁵. Panašiai jie apibūdinti ir 1844 m. balandžio 15 d. privalomųjų inventorių taisyklėse: „daržininkais laikomi tie valstiečiai, kuriems valdytojai (dvarininkai.— L. M.) skiria tik sodybą ir trobą su daržu, kartais ir su dalimi šienaujamos žemės“³⁶. Tačiau gyvenime, ypač privačiuose dvaruose, buvo kitaip. Peržiūrėję Šiaulių aps. 1844—1847 m. privalomuosius inventorius, radome 248 daržininkų kiemus. Iš jų 95 buvo nuo $\frac{1}{40}$ iki 3 dešimtinių, o 153 — nuo 3 iki 14,5 deš. dydžio³⁷. Didesnius negu kitų valstiečių ūkius turintys daržininkai dažniausiai buvo eigučiai. Jie buvo vadinami daržininkais todėl, kad jų sklypai nepriklausė rėžiais suskirstytai kaimo žemei, o buvo atskirai.

Taigi daržininkai dažniausiai buvo mažžemiai valstiečiai. Kartais jie turėjo ne mažiau žemės kaip kiti mažžemiai, rečiau — kaip vidutiniai valstiečiai. Tačiau daržininkais vadinosi (tokie šaltiniuose dažniau vadinami *zagrodniki*) todėl, kad jų žemė buvo vienoje vietoje, nepriklausė priverstinei sėjomainai. Įsisavinant naujas žemes, iš daržininkų gyvenviečių išaugo valstiečių kaimai. Tačiau valstiečių daržininkų kategorija išliko per visą feodalizmą.

Leonas Mulevičius

³³ Похилевич Д. Л. Указ. соч. С. 376.

³⁴ IA. Sklt. 536, 537; LI. P. 57, 232.

³⁵ LIŠ. T. 1. P. 458, 459.

³⁶ Ten pat. P. 468, 469.

³⁷ Lietuvos TSR centrinis valstybinis istorijos archyvas. F. 378. Bendras skyrius. 1846 m. B. 2144. D. 1—4.